

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ
И ОБРАЗОВАЊЕ

ИНСТИТУТ ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА

Рецензенти

Др Драгомир Пантић

Др Слободанка Гашић-Павишић

Објављивање ове књиге

омогућили су финансијским средствима

Министарство за науку, технологију и развој
Институт за педагошка истраживања

СР – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

37.01:316 (082)

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ И ОБРАЗОВАЊЕ/приредиле
Јасмина Шефер, Славица Максић, Снежана Јоксимовић.
Београд: Институт за педагошка истраживања, 2003.
(Београд: »Чигоја штампа«). – 239 стр.; 21см.

Тираж 400. – Стр. 7–8: Предговор/приређивачи.
Библиографија уз већину радова. – Summaries.

ISBN 86-7447-046-7

1. Шефер, Јасмина

- а) Образовање – Социолошки аспект – Зборници
- б) Образовање – Психолошки аспект – Зборници
- в) Наставници – Ученици – Зборници

COBISS.SR-ID 107213068

Вигор Мајић

Истраживачка станица Петница

ТАЛЕНТОВАНИ УЧЕНИЦИ У РЕГУЛАРНОМ КУРИКУЛУМУ

Друштвена брига о талентима у различитим формама и облицима, интегрисана у образовни систем или изван њега, плански осмишљена или препуштена локалним и спонтаним иницијативама и програмима, присутна је у свим развијеним земљама, нарочито тамо где постоји дуга и богата образовна традиција. У принципу, успешни програми подршке талентима састоје се од најмање два обавезна дела: (1) програма идентификације и поспешивања додатног образовања у школи и ван ње и (2) програма прихватања тако »проширено и продубљено образованих« младих људи од стране институција, корпорација или пројеката где им се пружају адекватни услови да своје способности максимално испоље и претворе у одређене, условно речено, употребљиве резултате (спортска постигнућа, уметничка дела, научне резултате, технолошке патенте и сл.).

Домаћа образовна пракса у последњих педесет година показује осцилације у фаворизовању друштвене бриге о талентима. Некада је то сагласје у политичким, образовним и стимулативним декларацијама о значају подршке младим талентима, а некада и бежање у супротном смеру са егалитаристичким тезама о неприхватљивости елитизма (осим, наравно, у спорту и музици). Уистину, домаћи програми подршке талентима никада нису били успешни, јер су се, највећим делом, завршавали на првој фази, тј. процесима идентификације и додатног образовања, али не и на стварању адекватних услова за продуктивно и креативно ангажовање тако оспособљених и мотивисаних талената.

Домаћа образовна пракса очигледно не располаже квалитетним, поузданим и употребљивим инструментима идентификације »значајно повећаних способности« ученика, нарочито када то излази изван оквира релативно лако мерљивих моторичких способности, способности меморисања или музичког слуха. Просечан наставник је препуштен себи и то за последицу има да се талентима проглашавају сви они ученици који постигну било какав натпросечан резултат или само покажу натпросечан (или неочекиван) степен заинтересованости за одређени школски предмет.

Одсуство продуктивног испољавања талената маскирано је неуравнотеженим програмима фаворизовања и друштвеног афирмисања талената још док су унутар процеса институционалног образовања (школовања), путем олаког етикетирања сваког натпросечно успешног ученика као талента, што и не би требало да буде претерано велики проблем. Но, проблем настаје у трансформисању друштвене (медијске) афирмације у неадекватно повећане захтеве и то доминантно у смеру форсиране специјализације и »закивања« у струку/област где су натпросечни резултати у првом моменту уочени али и захтева за континуираним понављањем врхунских резултата, чак и по цену квалитетног и широког образовања у другим, неспорно важним областима наставе, културе, спорта и сл.

Аутор у раду указује и на проблем да многи млади људи који располажу истинским врхунским способностима рано постају свесни неадекватног односа средине (од школе, па надаље) и реално ограничених могућности задовољавања својих повећаних потреба. То »суочавање са реалношћу« лако узрокује појаву промена у понашању, укључујући и фрустрације, депресију, психотичне сметње, асоцијално понашање, што даље продубљује кризу и њене ефекте. Веома је важно проценити да ли ова група талената може да се сврста у групу »деце са сметњама у развоју«, односно у специфичну групу хендикепираних ученика.

Ситуација

Колико стварно верујемо у приче да смо народ предодређен за стварање талената, те да наши ученици и студенти својим знањем и талентом »растурају« на најугледнијим светским школама и универзитетима? Протеклих година били смо затрпавани текстовима о »изванредним резултатима« наших талената у свим могућим областима од спорта, музике, игре, математике, физике до литературе, дебате, сликања и чега све још не. Готово свака општина као и многа предузећа имају фондове за младе таленте, а о поплави разноврсних курсева, зимских и летњих школа за таленте, да и не говоримо.

Зашто се онда сваких неколико година отвара иста прича препуна горчине и критике како се код нас не води довољно бриге о тим младим талентима, како су они »запостављено друштвено богатство«, »неоткривен и непознат развојни ресурс«, »потцењен капитал«, »занемарен фактор убрзаног развоја и сустизања најразвијенијих«? Како то да земља »бриљантних и даровитих

спортиста« из које деценијама као вруља извиру спортске и музичке звезде пред којима свет остаје без даха, све више и више увози кошаркаше, фудбалере, па и тренере?

У временима теже економске и опште друштвене кризе, многима су годиле приче како нам је тешко јер нас мрзе а мрзе нас јер смо паметнији и успешнији од других. Велики број родитеља искрено забринутих за живот, развој и судбину своје деце у земљи скучених граница, несигурног неба, контејнера као извора хране и одеће, хладних радијатора, сувих резервоара и несташица тоалет папира, лако је прихватио сваку могућу варијанту да им се деца прогласе за таленте. Веровали су да је лепљење етикете »таленат« на чело радознале, вредне и у понечему успешне деце, гаранција и пре-чица за успех у животу. Школске управе су од одликаша и вуковаца, а о победницима општинских смотри да не говоримо, правиле хероје и доказе своје престижности. У томе су их здушно подржавали локални политичари (»наша мала општина расадник талената«), локална штампа и локалне патриотске политичке партије, чак и црква и новокомпоновани бизнисмени.

И даље смо засути позивима да децу уписујемо у многобројне програме за таленте а скоро смо чули и како неко од »проверених стручњака« нуди једноставне рецепте како само једним питањем открити скривени таленат за математику. То што је питање бесмислено а одговор трагично глуп и погрешан, друга је прича.

Ретко ко је имао храбрости, најмање педагози и психолози, којима је то посао, да подигне глас и упозори колико је ризикантно младима у најосетљивијим етапама развоја додељивати атрибуте који, поред комплимената, крију у себи и обавезу и одређену, нипошто малу, дозу усмеравања. Професионална оријентација у Србији никада није била озбиљна делатност нити је нудила поуздане методе избора и усмерења. Нису за то били криви људи који се тиме баве, но, пре свега, недостатак економске стабилности и реалних визија развоја. Не ретко се дешавало да победнике смотри и такмичења чека »проклетство« повећаних очекивања и обавеза, форсирани рад на штету других животно значајних активности и искустава, неретко и физичка изолација, раздвајање од породице, другова, разноликих интересовања и склоности, даноноћно вежбање, тренинг, па и уцењивање често праћено нарушавањем социјалног и емотивног развоја.

Важећи образовни стандарди у нашој земљи још увек немају јасно разрађене критеријуме и инструменте идентификације и категоризације ученика са повишеним захтевима, а о приступу и методама рада са њима, да и не говоримо. Наставник у школи је, с друге стране, под константним притиском директора и савета школе, али и појединих родитеља, да што пре пронађе таленте и да са њима нешто учини како би се резултати брзо видели. Под резултатима се не подразумева повећавање нивоа знања и искуства, развијање одређених пожељних навика и слично, већ доношење диплома, медаља или било каквих јавно видљивих признања. Без употребљивих инструмената идентификације а у страху да ће се применом таквих инструмената показати несклад између налаза и формалног успеха ученика, тј. открити необјективност или, у најмању руку, недовољна стручност и квалитет рада наставника.

Из наведеног следи колико је ризикантно младима у процесу образовања који су још далеко од професионалног рада и »процеса доказивања«, додељивати атрибуте »таленат«, поготово у областима науке и технике, где је, за разлику од већине уметничких и спортских области, потребно располагати са богатим скупом различитих интелектуалних (и не само интелектуалних) квалитета, да би се могли продуковати резултати који ће некога потврдити као талента. Зато је највиши ниво атрибута о коме можемо говорити, када се о овој групи младих људи ради, само »потенцијални таленат«. Ова опрезност у идентификацији, боље речено у класификацији и додељивању атрибута, важна је не само због површности и непоузданости у пракси коришћених инструмената, већ и због важних етичких консеквенци.

Аутор ових редова срео је и радио са великим бројем бриљантних, радозналих, амбициозних и вредних младих људи од којих су многи уистину и били таленти. Но, аутор се унапред одриче сваког одређивања свога рада као рада са талентима. То је само био рад са онима који желе и хоће више. Нажалост, имао сам то трагично искуство да су се многи од прерано одређених талената тешко разочарали у своју каријеру, да су многи доживели да им се приче о таленту и тапшања по рамену претворе у професионални неуспех и елементарно несналажење у ковитлацима живота овде или негде »тамо далеко«. Међу стотинама и хиљадама оних који су напустили ову земљу било је много младића и девојака »који обећавају«, оних окићених блиставим медаљама међународних такмичења и олимпијада, али је уистину неприродно мало оних који су у својој каријери постигли и приближан ниво вршњацама из других земаља који су на смотрема и олимпијадама остајали далеко иза њих.

Импликације

Бити таленат у окружењу које не омогућује испољавање и развој дара јесте хендикеп и то функционални. Бити, уз то, и потпуно свестан својих квалитета, значи нешто још много опасније.

Истински талентовани млади људи нису само натпросечни у једној области рада или стваралаштва, већ се најчешће, њихова изузетност шири на многе друге области интелектуалних и не само интелектуалних функција. Зато су такви млади људи често захтевнији и у другим областима образовања изван уске зоне максималног испољавања даровитости, емотивно осетљивији и захтевнији. Они лакше препознају ограничења наставника, школе, окружења, па и родитеља и друштвене средине и та ограничења доживљавају знатно теже од других. Они интензивно трагају за узорима из својих сфера интересовања на најширем, глобалном, плану и откривају да већи део тих особа располаже бољим и подстицајнијим условима за рад од њих. Разлог за то није само у степену економског развоја земље, већ и у једној типичној грешци у закључивању која због своје сложене природе остаје многим младим људима скривена. Наиме, потенцијални узорни припадају категорији »продуктивно доказаних талената« а не »потенцијалних талената«. А да би били продуктивно доказани, подразумева се да су већ остварили неке резултате. А да би их остварили, било је неопходно да унапред, поред личних квалитета, тј. талентованости, располажу условима за продукцију врхунских резултата.

У сваком случају, висок проценат младих, које смо на нашим просторима идентификовали као таленте, веома брзо доспева у стање одређеног разочарања, опадања веровања у шансе да достигну узор, дакле пада мотивације и, најчешће, депресије и других психичких тегоба и проблема. У таквој ситуацији мала је помоћ коју добијају од наставника, школских психолога или педагога. Штавише, често се дешава да сагласно с падом мотивације и самопоуздања расту контрапродуктивни притисци од стране ауторитарног окружења (наставник, директор, родитељи), праћени оптужбама да ученик не узвраћа школи онолико колико се од њега очекује и колико је раније показао да може постићи.

Подсећа ли то некога на приче о ударницима социјалистичког рада? Аутор изричито тврди да је логика остала иста и да се у сфери етичког вредновања односа између појединца и друштва у главама многих носилаца јавних функција и одговорности мало шта променило у последњих педесет година.

Када се заклињемо како нам је жеља да талентима помогнемо, да ли смо свесни шта значи стварно помоћи? Лично верујем да је најквалитетнија и најмање спорна врста помоћи управо подршка младим људима да стекну што шире и квалитетније образовање, богато искуство, прошире социјалне везе, чак и по цену запостављања уске области где се натпросечан успех први пут уочио. Четворосатни тренинг свакога дана, вишечасовно вежбање задатака и даноноћне припреме за такмичење сигурно нису добра помоћ нити реална услуга.

Закључак

Да бисмо успешно образовали и помогли младој особи која показује изузетне склоности и резултате у биологији или свирању виолине није довољно проширивати захтеве и интензитет образовања у биологији или свирању, већ обезбедити квалитетно образовање у свим предметима али и зрелу и одмерену подршку у породици и окружењу, без нереалних обећања и прогноза, одушевљене вриске и олаког етикетирања. Успех није само у томе да се надмаше други или за кратко време »намакне« пуно пара и одличја, већ у животу бити срећан и задовољан, цењен и прихваћен од других, продуктиван и креативан у мери у којој то ствара искрено задовољство и не омета стицање искустава у широким областима рада, стваралаштва, уметности и позитивног социјалног живота.

Квалитетна реформисана школа успеће у својој функцији ако и само ако обезбеди да млади у њој стекну широк спектар квалитетних и функционалних знања и искустава који ће им омогућити да остваре многе разнолике успешне каријере и задовољство у животу. Таква школа неће фаворизовати илузије о »нацији талената«, већ ће стварати услове за креативно испољавање највећег броја ученика у великом броју области науке, технике, културе, спорта, дружења и забаве, а онима који желе више омогућаваће то »више« без форсирања, притисака, условљавања и обавезивања.

Од домаћих психолога и педагога очекује се да разраде и наставницима различитих профила учине приступачнијим квалитетне инструменте и методичка упутства за идентификацију ученика са повећаним способностима али и да разраде и понуде квалификованој јавности (јер то више није само стручно питање њихове струке!) основе за понашање наставника и васпитача (кодекс) у раду са таквим ученицима (до ког нивоа се могу форсирати, до ког нивоа подвргнути акцелерацији, усмерити ка специјализованим школама и слично).

Реформисани наставни програми морају увести више флексибилности и индивидуализације у раду са ученицима а директори се морају убедити да не постоје ученици због школе, већ школа због ученика. Системи такмичења се морају такође реформисати у циљу смањивања убилачке трке за златним медаљама по цену исцрпљујућег дрила и жртвовања многих вредних садржаја образовања и социјалног и емотивног развоја личности.

То нипошто не значи да би се требало одрицати постојећих активности у сфери рада и бриге о талентима, већ само осигурати да се добром намером не чини штета, да се локалне амбиције и

трапаве намере преамбициозних родитеља и наставника обуздају професионалним и савесним ангажовањем педагога, психолога и носилаца јавних функција и одговорности. Уколико им помогнемо да у животу буду успешни и срећни у мери у којој они сами то оцене, тада смо им помогли највише а они ће сами знати и умети како да нам се као људима, као родитељима, као педагозима и као друштву у целини најбоље одуже.

Vigor Majić

TALENTED STUDENTS IN REGULAR CURRICULUM

In our educational practice the term »talented students« is used off-hand and is easily attributed to those students who gain above-average achievements in various fields of teaching. As there is no agreement, first of all among psychologists, on the criteria for defining giftedness, the practice lacks valid and reliable instruments for identifying giftedness. Decisions to classify students into groups and programs for the gifted are most often arbitrarily made but are also the result of »external« i.e. non-professional elements, such as parents' social or professional status, ambitious teachers and school principals. The paper analyzes the fit-into problem of children with »considerably increased demands for teaching« in regular teaching process, where it is implicit that there are no special classes for such children, special teachers, special curricula and special textbooks. The author pleads for differentiated, individualized teaching with flexible demands, where students with diverse interests and strengths can be happy and successful. The author is also warning us that children with great but unsatisfied demands in teaching turn somehow into handicapped persons, at least unhappy, their motivation for work drops, serious psychological and social problems emerge whose overall outcomes can be equally hard and tragic just like in children with special needs.

Key words: talents, the gifted, extra-curricular teaching, identification of abilities, curriculum.

У овом Зборнику аутори се залажу за један широко схваћен концепт толеранције. Они претежно преферирају активну концепцију толеранције која подразумева управо уважавање различитости, док мање аутора заступа гледиште о толеранцији као трпеливости. У појединим радовима добро се експлицира и треће схватање толеранције као богатство различитости, тј. вредности по себи. Рефлексије Резолуције УН о толеранцији, усвојене пре десетак година, могу се идентификовати у неким прилозима, што додатно појачава и апликативну страну Зборника. То значи да се радови не исцрпљују искључиво у разматрањима теоријских садржаја, већ у случају већине аутора имају и практичне импликације, важне за наше друштво у овом моменту. Зборник стога представља и својеврстан водич идеја за промену праксе у образовном систему, али и у друштву уопште.

Др Драгомир Пантић (из рецензије)

Монографија обрађује проблем који је у нашој средини актуелан, значајан и изазован, јер се проблему индивидуализације наставе приступа из новог угла, посматрајући га у ширем друштвеном контексту као проблем демократизације друштва. Радови које садржи монографија непосредно су повезани са текућом реформом школе. Теме представљају новину у нашој стручној и научној литератури и њиховим избором Институт за педагошка истраживања потврдио је да је једна од ретких установа у нас која улаже напор да систематизује нове научне информације и да их учини доступним широј стручној и научној јавности.

Др Слободанка Гашић-Павишић (из рецензије)

ISBN 86-7447-046-7

9 788674 470466